

Стаття надійшла до редакції 20.03.2017 р.

Прийнято до друку 25.05.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Гавриш Н. В.

УДК 37.013 (477)

І. Є. Зозуля

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (ДОСВІД ВІННИЧЧИНИ)

Розвиток сучасного суспільства України й процеси інтеграції в європейську спільноту гостро ставлять питання забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує його найбільше, зокрема, це діти з особливими освітніми потребами. Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана, насамперед, з тим, що чисельність дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає. Модернізація освіти в Україні, що спрямована на демократизацію та гуманізацію, зумовлює необхідність упровадження інноваційних технологій, зокрема, в освіті людей з особливими потребами. Інклюзія є однією з основних тенденцій розвитку зазначеного типу освіти в Україні.

В Україні, за даними офіційної статистики, чисельність дітей з інвалідністю станом на 2016 рік досягає 15 відсотків. Ця цифра є шокуючою. Це діти із порушенням зору, слуху, вадами мовлення, рухового апарату, із затримками психомовного розвитку, неврологічними проблемами тощо. У зв'язку з цим постає важливе питання запровадження інклюзивного навчання, формування нової філософії державної політики щодо дітей та молоді з особливими освітніми потребами, вдосконалення та розвиток нормативно-правової бази відповідно до міжнародних договорів у сфері прав людини [3, с. 5].

Конвенція ООН про права дитини як документ міжнародного рівня висуває вимоги до кожної держави щодо розробки та вдосконалення законодавчої бази для виконання важливого принципу всіх демократичних суспільств, що кожна дитина, незалежно від стану її здоров'я, наявності інтелектуального або розумового порушення, має право на одержання якісної освіти [2].

Однією з форм навчання дітей з особливими освітніми потребами є визнана в багатьох країнах світу інклюзивна форма навчання. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дитини на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу. Для забезпечення рівних можливостей доступу до якісної освіти інклюзивні навчальні заклади повинні адаптувати програми й плани,

форми й методи навчання та ресурси до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами [5, с. 10].

У нашій країні початок інтеграційних процесів «особливих дітей» у масову шкільну систему почався з 90-х років минулого століття. У 2001 р. Міністерство освіти і науки України, Інститут спеціальної педагогіки АПН України та Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» започаткували науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах», основна мета якого є розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їхніх типологічних та індивідуальних особливостей. Але остаточно інклюзивну освіту на законодавчому рівні України підтримали лише з 2010 року, коли до Закону України «Про загальну середню освіту» було внесено зміни, згідно з якими загальноосвітні навчальні заклади могли повноправно створювати спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими потребами. У жовтні 2010 року Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України затвердило «Концепцію розвитку інклюзивної освіти», а в серпні 2011 року Кабінет Міністрів України затвердив «Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах». Нині інклюзивне навчання поширюється у всіх регіонах України [1, с. 8].

Незважаючи на певні позитивні результати освітнього експерименту, треба зазначити, що впровадження інклюзивної освіти в нашій країні має ще багато проблем. Інклюзивна освіта гостро потребує вдосконалення законодавчої бази, принципів фінансування, створення в школах сприятливого середовища, формування матеріально-технічної бази, методичного й кадрового забезпечення, подолання соціальних та професійних стереотипів.

Основними принципами інклюзивної освіти є: рівний доступ до навчання в загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною; визнання здатності до навчання кожної дитини та необхідність створення суспільством відповідних умов для цього; забезпечення права дітей розвиватись у родинному оточенні та мати доступ до всіх ресурсів місцевої спільноти; залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів та їхніх перших учителів; навчальні програми, які ґрунтуються на особистісно орієнтованому та індивідуальному підходах, що сприяють розвитку навичок навчання протягом усього життя; визнання факту, що інклюзивне навчання передбачає додаткові ресурси, необхідні для забезпечення особливих освітніх потреб дитини; використання результатів сучасних досліджень та практики в реалізації інклюзивної моделі навчання; командний підхід у вихованні та навчанні дітей, який передбачає залучення педагогів, батьків, спеціалістів [4, с. 11].

Значний внесок у справу пропаганди інклюзивної освіти зроблено українсько-канадським проектом «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні», який здійснювався за підтримки Канадської агенції з міжнародного розвитку.

На нашу думку, головним досягненням проекту стало саме донесення до громадськості переваг інклюзивного навчання: для дітей з особливими освітніми потребами – інклюзивне навчання не поділяє дітей з інвалідністю та їхніх здорових однолітків; завдяки цілеспрямованому повноцінному спілкуванню поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей; діти мають можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі в громадському житті; для інших дітей – вони вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських особливостей; налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них; співпрацювати; поводитися нестандартно, бути кмітливими, а також співчувати іншим; для педагогів та фахівців – учителі інклюзивних класів краще розуміють індивідуальні особливості учнів; учителі опановують різноманітні педагогічні методики, що дає їм змогу ефективно сприяти розвиткові дітей з урахуванням їхньої індивідуальності; спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) починають сприймати дітей більш цілісно, а також вчаться дивитися на життєві ситуації очима дітей [5, с. 124].

Розвитком інклюзивної освіти на Вінниччині почала займатися батьківська благодійна організація «Благодійний фонд «Центр соціалізації та реабілітації дітей з аутизмом та іншими розладами «Розвиток», що була заснована в листопаді 2013 року. Поштовхом до створення організації стало саме недоступність інклюзивної форми навчання для дітей з невербальною формою аутизму, оскільки не зважаючи на всі спроби батьків віддати таких «особливих дітей» до загальноосвітньої школи, усі двері були зачинені, ніхто навіть чути не хотів про те, що вони можуть навчатись у звичайних школах і якщо директори шкіл уже були готові до того, щоб спробувати прийняти таких дітей, ПМПК не давало відповідні висновки. Висновок ПМПК – це документ, який згідно з чинним законодавством необхідний для прийняття дитини на інклюзивну форму навчання.

Було зрозуміло, що без створення юридичної особи та без системного комплексного підходу, успішна адвокація прав дітей фактично неможлива. Для того, щоб захистити права на освіту дітей з аутизмом, було проведено вивчення світового досвіду успішних моделей з інклюзивного навчання дітей з важкою (невербальною) формою аутизму, та після проходження тренінгу з інклюзивного прийняття рішень, організованого Британською Радою в листопаді 2014 року за участю представників засобів масової інформації, громадських організацій та органів державної влади в січні 2015 року, було направлено звернення в Департамент освіти Вінницької міської ради з

проханням про інклюзивну освіту для дітей з глибокою формою аутизму шляхом упровадження моделі навчання, яка передбачає використання ресурсного класу (допоміжної навчальної кімнати) для їхньої успішної адаптації та навчання в регулярних класах. Департамент освіти підтримав ідею проводити інклюзію дітей з аутизмом запропонованим проектом способом при загальноосвітній школі (підписано договір про співпрацю).

Мета реалізації цього проекту – зниження страждання сімей, які мають дітей з особливими потребами, та самих дітей, виховання толерантного ставлення до людей з особливими потребами. Уже на цьому етапі видно, як змінюються діти з нормотипічним розвитком у класах, де є діти з особливими потребами. Створення такого ресурсного класу (допоміжної навчальної кімнати) допомагає ефективно адаптувати дітей з особливими освітніми потребами до навчання в регулярних класах загальноосвітньої школи і дає можливість навчання разом з усіма дітьми.

З метою підвищення рівня компетентності вчителів з питань інклюзивного навчання, нормативно-правової документації, досягнення кращої співпраці між вчителями та батьківською організацією БО «Благодійний фонд «Центр соціалізації та реабілітації дітей з аутизмом та іншими розладами «Розвиток», щодо забезпечення кращої освіти для дітей з особливими потребами та надання додаткової підтримки; формування позитивного ставлення до дітей з ООП проведено низку навчально-практичних семінарів-тренінгів щодо інклюзивного навчання: розвиток інклюзії в навчальному закладі для вчителів, які працюють в умовах інклюзивної школи для загальноосвітніх шкіл № 34 та №10 у Вінниці.

Здійснюється інформаційно-просвітницька діяльність з питань упровадження інклюзивної освіти в навчальних закладах (дошкільних і загальноосвітніх) Вінницької області в співпраці з Комунальним вищим навчальним закладом «Вінницька академія неперервної освіти», при якому функціонує лабораторія інклюзивної освіти, за допомогою проведення семінарів-тренінгів, майстер-класів з метою поширення ефективних методик у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами для освітян м. Вінниці та Вінницької області, а також такі семінари та просвітницьку роботу проводять для інших організацій, які займаються реабілітацією дітей з ООП, таких як Комунальний заклад «Вінницький обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій».

Організують кінні прогулянки для дітей з особливими потребами (крім осінньо-зимового періоду, коли холодно), також походи дітей з особливими потребами в МакДональдс, дозвілля сімей діток з ОП у торговельно-розважальному комплексі «Шок», різноманітні майстер-класи в бібліотеках, торговельних центрах та інших громадських місцях з метою спільного проведення дозвілля та інклюзії у суспільство таких

дітей, отримання позитивних емоцій, вражень та можливості провести час разом.

Організація бере участь у різних конференціях та семінарах, круглих столах, що стосуються питань інклюзії.

Організують тематичні заходи та виставки робіт дітей з ОП з метою формування позитивного ставлення до таких дітей та їхніх родин. Як приклад, з 2016 року започатковано виставку творчих робіт дітей з інвалідністю в холі Вінницької міської ради, яка відбуватиметься щорічно за тиждень до Міжнародного дня інформування про аутизм, та внесена до графіку виставок у Вінницькій міській раді, а також проведена виставка робіт «Світ очима особливих дітей» у січні 2017 у Вінницькому окружному адміністративному суді.

Благодійна організація «Благодійний фонд «Центр соціалізації та реабілітації дітей з аутизмом та іншими розладами «Розвиток» зараз охоплює більше 60 родин і працює в напрямках:

- сприяння захисту прав та законних інтересів дітей з аутизмом й іншими розладами та забезпеченню реалізації рівних з іншими громадянами прав та можливостей;
- сприяння впровадженню інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, зокрема реалізація пілотного проекту щодо створення можливості навчання дітей з важкою формою аутизму в загальноосвітній школі м. Вінниці з використанням ресурсного класу (відкрито інклюзивні класи);
- сприяння максимально можливому розвитку здібностей дітей з аутизмом та іншими розладами, створенню умов для того, щоб вони могли вести максимально нормальний спосіб життя (у січні 2016 було відкрито групу з плавання для дітей з особливими потребами);
- розвиток напрямку Спеціальної Олімпіади України у Вінницькому регіоні;
- сприяння соціалізації дітей та молоді з аутизмом та іншими порушеннями розвитку, зокрема влітку 2015 та 2016 роках було проведено літні корекційно-розвивальні табори для дітей з особливими потребами;
- соціальний супровід родин та осіб, яких стосується така проблема;
- сприяння розвитку інтелектуальних можливостей та освіти дітей з особливими потребами, а також розвитку у них умінь та навичок для виконання обдуманого, кваліфікованого, творчого роботи й досягнення ними більшої самостійності в житті;
- налагодження та розширення зв'язків з організаціями, які мають відношення до розв'язання проблем дітей з особливими потребами з метою обміну інформацією, досвідом, проведення спільних заходів тощо;

- проведення культурно-просвітницької пропагандистської діяльності, направленої на позитивні зміни в ставленні нашого суспільства до людей (дітей і дорослих) з особливими потребами (зокрема, уже другий рік проводяться заходи до Міжнародного дня розповсюдження інформації про аутизм «Діти дощу. Запали синім»);

- сприяння створенню сучасної нормативно-правової бази у сфері захисту інтересів дітей з аутизмом та дітей з іншими вродженими та набутими порушеннями розвитку (зокрема через співпрацю з Уповноваженим з прав дитини при Президентові України та Урядовим уповноваженим з прав людей з інвалідністю). Як приклад, одним із перших успішних кроків у цьому напрямку було звернення на ім'я голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти Гриневич Л. М. для врегулювання проблем щодо законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту» (щодо запровадження інклюзивної дошкільної освіти, реєстраційний № 2348-а від 19.06.2013, та 12 листопада 2015 обговорення та внесення зауважень та пропозицій до проекту ЗУ «Про освіту» через Уповноваженого при Президентові України з прав дитини). З різними проектами та заходами, які стосуються розвитку інклюзії на Вінниччині, можна ознайомитися за покликаннями:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=OX5O7WpKqVw>
2. http://www.vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs/Doc%D0%94%D0%95%D0%9F%D0%86AK2JND
3. https://www.facebook.com/samoilenko.lesya/posts/1403238973083703?notif_t=like&notif_id=1488721233684806
4. <https://www.facebook.com/samoilenko.lesya/posts/1399585693449031>
5. <https://www.youtube.com/watch?v=WYq0N-Zi3Y8>
6. <https://www.facebook.com/samoilenko.lesya/posts/1334179163323018>
7. <http://specialolympics.org.ua/razom-mi-zmozhemo-vse/>
8. <http://specialolympics.org.ua/vpershe-vinnickiy-oblasniy-turnir-s/>
9. https://www.facebook.com/stream.vinnitsa/media_set?set=a.333762996994169.1073741864.100010814139384&type=3
10. <http://region.unn.ua/uk/news/85567-pivsotni-ditey-z-invalidnistyu-zyikhalisya-do-vinnitsi-na-spetsolimpiadu>
11. <http://vezha.vn.ua/tsi-dity-stanut-sportsmenamy-z-velykoyi-literu-vinnytsi-provely-spetsolimpiadu-dlya-osoblyvyh-malyat/>
12. <https://www.youtube.com/watch?v=xsPyOhIlV0k&feature=share>
13. <https://www.facebook.com/samoilenko.lesya/posts/1191626047578331>
14. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1742929379293909&id=100007305900926

Отже, інклюзивне навчання в загальноосвітніх закладах відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними

членами суспільства. Інклюзія означає розкриття розумових та творчих здібностей кожного учня за допомогою освітньої програми, яка є достатньо складною, але відповідає його здібностям. Вона враховує потреби, а також спеціальні умови та підтримку, яка забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Але найголовніше – дитина вчиться життєдіяльності в оточенні здорових дітей, що формує спрямованість до повноцінного життя, до усвідомлення власної спроможності, підвищення якості власного буття.

Список використаної літератури

- 1. Ашиток Н.** Проблеми інклюзивної освіти в Україні / Надія Ашиток // Людинознавчі студії. Педагогіка. – Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – Вип. 1 (33). – 2015. – С. 4–11.
- 2. Колупаєва А. А.** Навчальний курс «Вступ до інклюзивної освіти» / А. А. Колупаєва, С. М. Єфімова; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – [К., 2010]. – 17 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
- 3. Основи інклюзивної освіти :** [навч. метод. посіб.] / [МОН молодь спорту України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. : [А.С.К.], 2012. – 308 с.
- 4. Синьов В.** Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 6–11.
- 5. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід) :** матер. Міжнар. конф. / за ред. В. І. Бондаря, Р. Петришина. – К. : Наук. світ, 2004. – 200 с.

Зозуля І. Є. Розвиток інклюзивної освіти в Україні (досвід Вінниччини)

У статті проведено аналіз важливих завдань, необхідних для реалізації інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами в Україні. Встановлено найважливіші чинники, що перешкоджають упровадженню та розвитку інклюзивного навчання. Сформульовано основні принципи інклюзивної освіти. Розкрито особливості розвитку інклюзивної освіти на Вінниччині. Проаналізовано діяльність батьківської благодійної організації «Благодійний фонд «Центр соціалізації та реабілітації дітей з аутизмом та іншими розладами «Розвиток». Подано відомості про проекти та заходи, які стосуються розвитку інклюзії на Вінниччині.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, стратегія розвитку національної системи освіти, благодійна організація.

Зозуля І. Е. Развитие инклюзивного образования в Украине (опыт Винницкой области)

В статье проведен анализ важных задач, необходимых для реализации инклюзивного образования детей с особыми

образовательными потребностями в Украине. Установлено важнейшие факторы, препятствующие внедрению и развитию инклюзивного обучения. Сформулированы основные принципы инклюзивного образования. Раскрыты особенности развития инклюзивного образования в Винницкой области. Проанализирована деятельность родительской благотворительной организации «Благотворительный фонд «Центр социализации и реабилитации детей с аутизмом и другими расстройствами «Развитие». Представлены сведения о проектах и мероприятиях, касающихся развития инклюзии в Винницкой области.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, стратегия развития национальной системы образования, благотворительная организация.

Zozulya I. Development of Inclusive Education in Ukraine (Vinnytsia experience)

The important tasks which are necessary for the implementation of inclusive education for children with special educational needs in Ukraine are analyzed in the article. The major factors which try to prevent implementation and development of inclusive study are established. The main principles of inclusive education are formulated. The features of inclusive education in Vinnytsia region are developed. The activity of the parent charitable organization «Foundation «Center for socialization and rehabilitation of children with autism and other disorders' development» is analyzed. Posted The information about projects and activities related to the development of inclusion in Vinnytsia region is represented. It is determined that inclusive education in secondary schools reflects one of the most important democratic ideas – all children are valuable and active members of society. Inclusion means disclosure of intellectual and creative abilities of each student using educational program which is quite difficult, but satisfies his abilities. It takes into account the needs and specific conditions, which provide by medical, social, psychological and pedagogical support. But the most important fact is that the child studies life, surrounded by healthy children, which forms the focus to normal life, to realize their own capacity.

Key words: inclusive education, children with special educational needs, the strategy of the national education developing, charitable organization.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2017 р.

Прийнято до друку 25.05.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 159.922.762

Т. О. Рабоча, Н. Є. Сєромаха

**ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАТИВНОЇ
ПОВЕДІНКИ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ПІДЛІТКІВ**